

Spôsob výcviku psov špecializovaných na vyhľadávanie výbušnín

Anotácia: Primárnym cieľom predmetného príspevku je analyzovať problematiku metodického postupu detekcie výbušnín s využitím služobného psa, ktorá predstavuje neoddeliteľnú a dôležitú súčasť teórie a praxe policajnej kynológie. V príspevku poukazujeme aj na značný význam etapy zaoberajúcej sa výberom vhodného jedinca a v neposlednom rade tiež kladieme dôraz na vhodné osobnostné črty a mentálnu vyrovnanosť psovoda. Osobitne sa obsah predmetného príspevku orientuje na popis jednotlivých fáz výcviku služobného psa zameraného na uvedenie špecializovanú problematiku aj so zásadami, ktoré sú základným pilierom úspechu v oblasti detekcie výbušnín v policajnej praxi.

Kľúčové slová: psovod, služobný pes, pach, detekcia výbušnín, výcvik, značenie, kynológia.

Primárnou úlohou služobného psa využívaného na detekciu výbušnín je, aby pod vedením a riadením psovoda špecialistu vyhľadával výbušniny, a to spravidla v neobvyklých podmienkach. Uvedený proces si vyžaduje dôsledný prístup a značnú koncentráciu tak psovoda, ako aj samotného psa. Takejto koncentracie sú schopné výlučne psy, ktoré disponujú vynikajúcimi povahovými vlohami a vhodnou genetickou výbavou. Elementárnou podmienkou úspešného výcviku a použitia psov pri detekcii výbušnín je výber schopných (tzv. pracovných) psov.

Výber pracovného psa

Pojmové vymedzenie „pracovného psa“ predstavuje neurčitý pojem, avšak vychádzajúc z poznatkov klasickej kynológie ho môžeme definovať ako jedinca, ktorý disponuje kombináciou vhodnej telesnej stavby s vytrvalosťou a vysokou schopnosťou motivácie. Výber veľkosti plemena a jeho telesnej stavby by mal ovplyvniť charakter prostredia, v ktorom bude pes pracovať. Pes, u ktorého absentujú základné znaky, akými sú napr. dobrá fyzická kondícia, správna váha, trénovanosť, nedokáže podať dobrý výkon. Aj pes s nadváhou môže byť postihnutý degeneratívnymi zmenami kostí, čo môže vážne ovplyvniť jeho vytrvalosť pri hľadaní, pričom v tejto súvislosti je nutné upozorniť na fakt, že príliš náročný tréning v nízkom veku môže mať (v súvislosti s mnohými plemenami) tiež za následok problémy s kosťami.

V minulosti sa v policajnej činnosti používali predovšetkým nemecké ovčiaky. Toto plemeno bolo uprednostňované najmä pre jeho univerzálnosť, štandardne vysokú výkonnosť a schopnosť rýchlo sa prispôbiť rôznym podmienkam. Okrem toho, čo sa týka psychologického hľadiska, nemecké ovčiaky u kriminálnikov vždy vyvolávali veľmi účinný preventívny i zstrašujúci účinok. V menšej miere boli používané plemená doberman, erdelteriér, rotvajler, boxer a bradáč. V 1. československej republike bol v žandárstve používaný aj slovenský čuvač, v tej dobe pod názvom tatranský čuvač. Neskôr sa začali používať aj iné plemená, napríklad belgické ovčiaky variety malinois, labradory, kokeršpaniele, weimarské stavače a bloodhoundy. Zistilo sa, že pre policajnú prácu nie je špeciálne vyhradené alebo predurčené jediné konkrétne plemeno, aj keď dominancia nemeckého ovčiaka bola odjakživa zjavná a nepopierateľná. Pri výbere vhodného psa akéhokoľvek plemena však vždy záležalo na individuálnom charaktere konkrétneho jedinca a jeho vlôh predurčujúcich ho na policajnú prácu.¹

Pri výbere pracovného psa zvažujeme aj *pohlavie* zvieratá, i keď povahové vlastnosti sú jednoznačne rozhodujúce. Existujú určité rozdiely v správaní oboch pohlaví, ale tie sa skôr

¹ KRAJNÍK V. et al. *Policajná kynológia*, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2009, s.354

prekrývajú, než aby hrali natoľko relevantnú úlohu. Štatisticky sú prevažne suky ovládateľnejšie ako psy. Ak psovod nie je dostatočne skúsený, môže byť príprava suky a práca s ňou niekedy jednoduchšia ako výcvik psa. Suky disponujú častejšie tendenciou zavďačiť sa psovodovi a len zriedka sú voči psom dominantné. Okrem toho majú spravidla miernejšiu povahu, z čoho vyplýva, že nevyžadujú tak rázne použitie vôdzky, avšak je možné, že sa skôr ako psi tzv. „zosypú“. V podstate možno konštatovať, že pohlavie je jedným z mnohých zvažovaných faktorov výberu pracovného psa. Je však nevyhnutné zdôrazniť najdôležitejší fakt, a to, že každé zviera je individuálne a nemusí zodpovedať žiadnemu vzoru.

Ďalším z dôležitých faktorov ovplyvňujúcich výber vhodného psa je **motivácia**. V prípade, ak má byť pes vybraný výlučne na účely detekcie, malo by ísť o jedinca, ktorého je možné zmotivovať na základe jeho dobre vyvinutého záujmu o korisť.

Ideálnym modelom výberu vhodného psa je realizácia niekoľkých testov (obzvlášť so šteňatami) s cieľom získať predstavu o mentálnom stave zvierat'a. Napríklad – pes je odvedený do jemu neznámeho prostredia a tam sa pozoruje jeho správanie, ktoré svedčí buď o fakte, že je neistý, alebo že sa dokáže adaptovať. Psa, ktorý sa nedokáže adaptovať v priebehu niekoľkých minút, môžeme označiť z hľadiska výberu za čiastočne problémového. Naopak, ak je pes adaptívny, treba ho niečím prekvapiť. Prekvapenie by malo spočívať v náhlom pohybe (osoby, predmetu). Pes by sa mal rýchlo spamätať a buď preverovať zdroj pohybu, alebo sa venovať niečomu inému. Pes, ktorý má snahu sa ukryť alebo utiecť, alebo ktorý prejavuje nervozitu či má neustále potrebu vrátiť sa, môže spôsobovať problémy, a preto nebude vhodnou alternatívou výberu.

Využívanie psov v policajnej službe má už viac ako storočnú tradíciu. Prax ukázala, že pes je pre políciu nenahraditeľným pomocníkom, a to nielen pre svoje fyzické a psychické danosti a možnosti výcviku, ale že je zároveň biologickým detektorom na sledovanie a skúmanie špecifických a individuálnych pachov, ktorého schopnosti zatiaľ nedokáže nahradiť žiaden technický prostriedok, skonštruovaný ako analyzátor niektorých chemických látok.²

Služobným psom pre potreby policajnej kynológie rozumieme prostriedok, ktorý sa využíva na plnenie úloh Ministerstva vnútra SR a úloh Policajného zboru najmä pri ochrane života, zdravia, bezpečnosti osôb a ich majetku a pri zabezpečovaní verejného poriadku, pri odhaľovaní a dokumentovaní trestnej činnosti a zisťovaní jej páchatel'ov, pátraní po hľadaných a nezvestných osobách a mŕtvolách, pri ochrane štátnych hraníc, výkone záchranárskych prác, výkone služby na zvýšenie aktívnej a pasívnej bezpečnosti policajta a zníženie miery rizika jeho ohrozenia osobou, voči ktorej zakročuje³.

Výber psovoda

Základnou a najdôležitejšou podmienkou na výber psovoda⁴ je dobrovoľnosť a ochota pracovať so psami. V prvých fázach jeho výučby sa pozoruje, do akej miery disponuje schopnosťou vytvárať kontakt so psom, citom pre rytmus, schopnosťou efektívne riešiť problémy, dôslednosťou pri výcviku, vyrovnanosťou a schopnosťou na zmenu hlasového zafarbenia, ochotou na hru so psom. Kvalitná úroveň uvedených vlastností je jednou z podmienok úspešného výcviku.

² KRAJNÍK V. et al. *Policajná kynológia*, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2009, s.34

³ čl.2 ods.1 písm. b) Nariadenia ministra vnútra SR č. 26/2013 zo dňa 29.januára 2013 o služobnej kynológii,

⁴ V zmysle čl.2 ods. 2 Nariadenia ministra vnútra SR č. 26/2013 o služobnej kynológii rozumieme pod psovodom príslušníka PZ alebo zamestnanca Ministerstva vnútra SR, ktorý s prideleným služobným psom plní úlohy na úseku služobnej kynológie.

Cit psovoda pre rytmus je veľmi dôležitý. Očakáva sa, že psovod bude koordinovať svoj pohyb s pohybom psa. Aby sa nácvik podobal skutočnému hľadaniu, mal by byť pripravený tak, aby bol čo najviac prispôsobený pre praktický výkon, a preto o umiestnení vzorky vie iba inštruktor. Schopnosť zmeny hlasového zafarbenia je taktiež dôležitou vlastnosťou, vzhľadom na to, že úspešným psovodom je ten, kto dokáže meniť hlasové zafarbenie, jeho silu a tvrdosť podľa činnosti psa. Hlasové zafarbenie vyjadruje spokojnosť alebo nesúhlas psovoda.

Psovod musí okrem základného špeciálneho kurzu psovodov absolvovať aj preškolenie na manipuláciu so vzorkami výbušnín, kde sa oboznamuje s novými poznatkami a predpismi z oblasti pyrotechniky.⁵

Pri výbere psovoda a psa je cieľom vytvoriť harmonickú a dobre spolupracujúcu dvojicu. Psovod s dobrou schopnosťou pre riešenie problémov ihneď spozná a vycíti vplyvy pôsobiace na prácu psa, reaguje na ne a psovi pomáha. Dôslednosť a vyrovnanosť sú dôležité hľadiská pre hodnotenie práce psovoda.

Postup pri výcviku

Účelom každého praktického kynologického výcviku je vybudovať u psovoda dôveru v schopnosti psa, ktorá je základom pre dosiahnutie žiaduceho výkonu. K tomu, aby boli dosiahnuté, čo najlepšie výsledky, je potrebné celý výcvik čo najviac priblížiť podmienkam v praktickom využití.

Výcvik psa na detekciu výbušnín je vykonávaný **systemom niekoľkých fáz**. Uvedené fázy sú spravidla špecifikované a prispôbujú sa aj priestoru, v ktorom sa realizuje detekcia výbušnín.⁶ Spôsob výcviku, pri ktorom sa postupuje od jednej fázy k druhej zabezpečuje, že ako psovod tak aj pes najskôr bezchybne zvládajú určitú fázu výcviku, skôr než postúpia k nácviku náročnejších problémových situácií. Prvé fázy pomôžu vybudovať základy pre rozpoznávanie pachu. Ďalšie fázy následne na uvedené základy nadväzujú, až kým pes dokáže spoľahlivo prehľadávať objekty, vozidlá, batožiny, terén a pod. a zároveň správne detegovať miesto zdroja pachu založeného vzorkou a to následne nacvičeným spôsobom označiť.

Predmetné fázy sú v podstate mechanické a mali by byť nacvičené v nácvikových podmienkach. Každá jednotlivá fáza vyžaduje mnoho opakovaní, aby bol vybudovaný pevný základ pre postup k ďalšej fáze. V momente, keď pes ovláda jedno štádium výcviku, môže psovod začať s nácvikom ďalšieho. Psovodi si však musia byť vedomí toho, že pri prechode z jednej fázy k ďalšej náročnejšej fáze musia opäť poľaviť zo svojich nárokov na výkon psa. Ak sú u psa evidentné známky neistoty, psovod by sa mal vrátiť k uskutočneniu predchádzajúcej fázy.

Progresívny špecializovaný výcvik začína **fázou tzv. vtlačania**. Podstatou je nacvičiť u psa zameriavanie sa na rozoznávanie a záujem o cieľový pach. Pes je v uvedenej fáze zoznámený s požadovaným pachom a následne je odmeňovaný za rozlíšenie tohto pachu od ostatných. Ak je zrejmé, že bol u psa vybudovaný silný záujem o požadovaný pach, následne je zoznámený so skupinou sekundárnych podnetov. To slúži k tomu, aby si ich spojil s cieľovým pachom. Môže to zahrňovať navlieknutie vodiacej šnúry, takisto ako signály či povely k nájdeniu cieľového pachu. Tieto podnety sú opakované pri každom výcviku.

Pod pojmom „**Značenie**“ rozumieme špeciálne správanie psa, ktoré znázorňuje nacvičenú indikáciu, ktorou pes reaguje na nález pachu. Potom, čo je táto indikácia nacvičená,

⁵ Nariadenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky 31/2012 o pyrotechnickej činnosti

⁶ Pozri napr. čl.6 Nariadenia prezidenta Policajného zboru č.28/2011 zo dňa 20.decembra 2011 o činnosti psovoda so služobným psom pri vyhľadávaní výbušnín a výbušných systémov na medzinárodnom letisku

psovod ju vždy spojuje so zvoleným podnetom, a to kedykoľvek keď pes indikuje cieľový pach. Pes by mal byť vždy a okamžite odmenený, kedykoľvek indikuje prítomnosť požadovaného pachu. Je dôležité, aby odmena bola dávaná pri zdroji, aby pes nadobudol dojem, že v skutočnosti prichádza priamo z miesta zdroja cieľového pachu. Uvedené správanie predstavuje pre psovoda signál lokalizácie pachu psom.

Fáza „**zoznámenia sa s pachom**“ zahŕňa skutočnosť, že psy by sa mali naučiť rozoznávať pach výbušnín a to v priebehu výcviku v stredisku. Zo začiatku by mal byť výcvik tejto fázy vykonávaný na vôdzke. Postup spočíva v chôdzi so psom na vodiacej šnúre pozdĺž pachového radu, ktorý je tvorený tzv. komínmi alebo betónovými tvárniciami. Jeden komín, resp. tvárnica z pachového radu je pozitívna, tzn. je tam ukrytá pachová vzorka. Počas chôdze musí psovod pozorne sledovať reakcie psa, a všimnúť si tú, ktorú označil ako neobvyklý pach. Prejavuje sa to spravidla tak, že zastaví a strčí ňufák do otvoru v „pozitívnom“ komíne, resp. tvárnici. Ak však pes pokračuje pozdĺž radu bez akejkoľvek reakcie, je potrebné znovu začať preverovať pachový rad. Psovod drží psa tesnejšie pri sebe a ukazuje behom chôdze na každý komín alebo tvárnicu. Keď dôjde k pozitívnej tvárnici, pes by ju mal preveriť v okamihu, keď na ňu psovod ukáže. Hneď ako pes priblíži hlavu k zdroju pachu, získa odmenu. Práve načasovanie odmeny má rozhodujúci význam, vzhľadom na to, že jej podstatou je naučiť psa dokázať rozlíšiť nový cieľový pach. Slovnú pochvalu je potreba načasovať pri akomkoľvek náznaku detegovania nezvyklého pachu psom. Aj vtedy je nutné odmenu podávať pri zdroji pachu.

Celý uvedený postup by mal psovod so psom opakovať viackrát (2-3 krát, tzn. 30-45 kontaktov s pachom) ešte pred prechodom k realizácií ďalej fázy. Dôležité je, aby opakovaný proces realizoval s obmenami poradia v pachovom rade, pridaním ďalšieho zdroja pachu, pričom hneď ako sa pes dostane do styku s pachom 10-15 krát, nechá ho psovod odpočinúť. Prestávka vyplnená hrou pomôže psa udržať v správnej motivácii.

Nasledujúcou fázou je **fáza upevnenia rozlišovania pachu**. Opätovne ako vo vyššie uvedenej fáze je potrebné postaviť rad komínov, resp. tvární, pričom zdroj pachu by mal byť umiestnený v štvrtom alebo piatom komíne, resp. tvárnici. Psovod so psom na vodiacej šnúre začína na začiatku tohto pachového radu, pričom je potrebné pozorovať psa, a najmä vtedy, keď bude indikovať pozitívny komín alebo tvárnicu. Keď zohne hlavu k zdroju pachu, psovod zostáva v pokoji ale potom, čo ju zodvihne dáva povel („ukáž“). Pes by mal opäť hlavu zohnúť až k zdroju pachu. Hneď ako to urobí, dostane odmenu a to priamo pri zdroji.

Uvedené cvičenie opakuje psovod so psom niekoľkokrát a striedavo z oboch koncov radu. Po desiatich opakovaniach psovod poskytne psovi prestávku, ktorá je vyplnenú hrou. Prestávka by mala nasledovať okamžite potom, čo pes vykoná správnu indikáciu. Pes to bude považovať na výhru, ktorú si zaslúžil svojím dôsledným výkonom. Pri ďalšom opakovaní sa pridá do radu ďalší zdroj pachu, a tým bude úlohou psa indikovať dva cieľové pachy. Psa psovod odmeňuje po každej indikácii. Potom správnej indikácií cieľového pachu na povel („ukáž“), môže psovod pristúpiť k ďalšej fáze. V priebehu poslednej fázy by malo byť so psom vykonaných aspoň 30 až 45 opakovaní.

Používanie povelu (podnetu) spojené s detekciou výbušnín

V prípade, že je primárnym cieľom výcviku detekcia výbušniny, je nutné si zvoliť ako verbálny podnet zvláštny povel. Podmienkou výberu zvláštného povelu je výber slova, ktoré nikoho nevedie do rozpakov, pri uvádzaní psa do priestorov, v ktorých je prítomná verejnosť. Uvedený povel bude používaný ako podnet pri každom cvičení. Psovod môže zároveň používať vodiacu šnúru, ako signál pre psa, že bude vykonávať detekciu výbušniny.

V určitých prípadoch nie je používanie vodiacej šnúry možné, obzvlášť nie pri hľadaní v hustom poraste, kde by mohol pes uviaznuť a taktiež pri hľadaní na voľno.

Pri formovaní povelu musí psovod dodržiavať určité zásady. Pri prvom zoznámení sa psa s podnetom, je potrebné ho povzbudzovať a používať vzrušenú intonáciu hlasu. Treba si zapamätať, že pokiaľ si pes nespojí povel s pachom, nemá ani najmenšie poňatie, čo od neho psovod chce. Je potrebné vytvoriť spojenie medzi podnetom a pachom, čo si vyžaduje celú radu opakovaní.

Výcvik psa na vodiacej šnúre pri detekcii výbušniny taktiež začína pri rade komínov, resp. tvárnic. Vzrušeným hlasom psovod dáva psovi povel. Vede psa pozdĺž radu komínov alebo tvárnic a v okamihu, keď pes pozitívne zareaguje na komín alebo tvárnicu bezodkladne ho odmení. V tomto prípade nedáva psovi povel („ukáž“). Vzhľadom k tomu, že sa jedná o nové cvičenie, je nevyhnutné poľaviť zo svojich nárokov, pokiaľ si pes nespojí povel s úlohou. Uvedené cvičenie psovod so psom niekoľkokrát zopakuje a následne potom psovod premiestni zdroj pachu. Po určitých opakovaniach (približne 10-15 krát) by sa u psa malo vytvoriť spojenie medzi podnetom a pachom. Po cvičení je dôležité nezabudnúť psovi poskytnúť prestávku s hrou.

Začiatok práce s nacvičenou reakciou

Pod pojmom „nacvičená reakcia“ rozumieme zmenu správania, ktorú je pes naučený vykonať, keď narazí na cieľový pach. Psovod môže využiť prirodzené reakcie psa na cieľový pach, ako je naznačené vo fáze vtláčania pachu alebo môže aplikovať špecifické reakcie psa na cieľový pach, tzn. že pes reaguje na iným osobitným správaním. Uvedená nacvičená reakcia by mala byť pri detekcii výbušniny pasívna. Po voľbe spôsobu značenia už nie je prípustné ho upravovať či inak meniť, vzhľadom na možnosť zmätenia psa v priebehu realizácie výcviku. Označovanie sa uskutočňuje vždy rovnakým spôsobom a psovod musí viesť spôsob značenia zo strany psa.

V prípade, že psovod v priebehu realizácie jednotlivých fáz identifikuje špecifické reakcie psa na pach, vybudovanie značenia bude vcelku jednoduché. Aby bolo dosiahnuté upevnenie takéhoto správania, je lepšie ak takáto fáza bude prebiehať postupne a plynule. V priebehu nácviku ďalších fáz musí psovod trvať na správnom značení, a to v priebehu každého nácviku.

V prípade, že sa pes spáva tzv. nedbalo, psovod mu musí pomôcť alternatívou podnetov. V niektorých prípadoch môže byť nevyhnutné vrátiť sa na úplný začiatok výcviku a zosilniť označovanie.

Ako sme vyššie spomenuli, psovod pri detekcii výbušniny začína vydávaním povelu psovi na vôdzke a následne postupuje so psom pozdĺž pachového radu. Po pozitívnej indikácii (pes strčí do komínu resp. tvárnice ňufák), psovod vydá pokyn („ukáž“). Keď pes potvrdí, že cieľový pach je v komíne alebo tvárnici, dá mu povel pre označenie. Opätovne je potrebné nácvik opakovať a striedať s uskutočňovaním prestávok.

Po niekoľkých výcvikových zamestnaniach začne pes požadované značenie vykonávať automaticky. Následne sa začne uplatňovať tzv. „**pravidlo desiatich**“. Ak pes pri preverení pachového radu označí pozitívny komín, resp. tvárnicu, psovod vydá povel („ukáž“). Pes by mal opäť indikovať pozitívny komín alebo tvárnicu. Následne psovod počká, kým pes vykoná značenie samostatne. Hneď ako pes nález potvrdí, začne v duchu počítať do desiat. To poskytne psovi 10-15 sekúnd, aby vykonal označenie samostatne. Pokiaľ pes označenie nevykoná do okamihu ukončenia počítania, psovod mu dá okamžité povel. Taktiež platí pravidlo, že ak by pes prestal označovať, je vhodné sa vrátiť na začiatok nácviku. Pozitívny výsledok sa dostaví po opakovanej realizácii výcviku v zmysle vyššie načrtnutých fáz.

Práca s ďalšími pachmi

Pes používaný na detekciu výbušnín musí byť vycvičený tak, aby detegoval široké spektrum pachov. Pes má byť schopný zistiť a označiť výbušný materiál.⁷ Po správnej reakcii vo fáze vtlačania sa psovi pridajú aj ďalšie pachy za použitia rovnakej metódy. Opäť je veľmi dôležité odmeňovanie psa, a to v začiatkoch aj za najslabšie indikácie zdroja nového pachu.

Na začiatku postupu cvičenia sa rozšíri zostava komínov alebo tvární. Buď dva rady po šiestich, alebo sa vytvorí veľký kruh zostavený zo všetkých komínov alebo tvární. Pokiaľ sa vyberie zdroj pachu z komína, resp. tvárnice, musí byť komín alebo tvárnica z radu odstránená. Medzi zdrojmi pachov musí byť niekoľko negatívnych tvární.

So psom sa začína pracovať z takej pozície, aby ako prvý našiel ten pach, ktorý mu bol vtlačený. Následne sa pokračuje v nácviku s prihliadnutím na okamih, kedy pes zareaguje na nový pach. Ihneď po označení, tzn. keď zohne hlavu k cieľovému pachu, musí byť pes odmenený. Ďalej sa pokračuje v nácviku na oboch zdrojoch pachov až pokiaľ pes nevykoná celkovo 10 značení. Po prestávke sa cvičenie vykoná znovu, ale tentoraz je možné psovi pri novom pachu dať povel („ukáž“). Niekoľko opakovaní spôsobí u psa reakciu, že bude schopný predviesť pri novom pachu samostatne nacvičené značenie. Zo začiatku je dôležité niekoľkokrát použiť povel a tiež pravidlo „desiatich“, aby bolo zjavné, či bude pes schopný vykonať značenie samostatne.

Umiestnenie komínov a tvární v kruhu predstavuje významnú výhodu. Je možné meniť miesto odkiaľ sa cvičenie začne, takže pes nebude dopredu očakávať zdroj pachu v určitom mieste.

Vypracovanie pachového radu sa zrealizuje po povere, pričom psod so psom popri ňom kráča rovnomerných krokom, nespomaľuje, nezastavuje sa pri žiadnych komínoch, resp. tvárniciach. Ak pes pozitívny komín alebo tvárnicu prejde, je potrebné poskytnúť mu možnosť sa otočiť, vrátiť sa k zdroju pachu a označiť ho, pričom musí byť vzápätí odmenený. Uvedené cvičenie sa opäť opakuje aj s pridaním ďalších pachov. Pes musí značiť spoľahlivo a iba zriedka využíva pomoc psodova.

Ako náhle pes vykazuje spoľahlivé rozpoznanie a značenie pachov, na rad prichádza fáza, v rámci ktorej psod vypracuje so psom niekoľko opakovaní na voľno. Je dôležité mať na pamäti, že sa pre psa jedná o novú situáciu a preto nemožno zabudnúť využiť pozitívnu zmenu citlivosti zosilnenia pre jednoduchšie indikovanie pachu. Psod nechá psa, aby pach indikoval a dá mu povel k značeniu. Keď vykoná naučené značenie, okamžite a dostatočne ho odmení.

Ako sme vyššie naznačili, pre správny výcvik je dôležitá realizácia opakovaní, v danom prípade 10 až 15 opakovaní uvedeného cvičenia, aby sa pes naučil značiť samostatne a zároveň získal pri tom istotu. Okrem toho významným je aj odmeňovanie v prípade, ak pes splní úlohu a taktiež poskytovanie prestávky medzi jednotlivými opakovaniami.

Hľadanie v priestore s ukrytým zdrojom pachu

Po úspešnom reagovaní psa na povel k hľadaniu, rozlišovanie pachu, záujem oň a značenie a ak sú zosilňujúce podnety spojené s týmto správaním, pristupuje sa k vyhľadávaniu ukrytého zdroja v relatívne malom priestore. Zdroj pachu môže byť ukrytý v prenosnom predmete, ktorý nie je možné vidieť. So psom sa potom vykonáva nácviková sekvencia v nasledovnom poradí: povel pre hľadanie, značenie a odmena. Schopnosť, ako

⁷ Dodatok č. 12-D k rozhodnutiu Komisie 2010/3572/EÚ z 30.06.2010.

vykonávať túto sekvenciu musí byť dostatočne upevnená a potom môže byť výcvik obmieňaný, a to zmenou miesta uloženia alebo zmenou spôsobu uloženia.

Keď už si je psovod istý schopnosťou psa detegovať požadovaný pach a je schopný spoľahlivo rozoznať, kedy pes značí, vtedy je výcvik vykonávaný tak, aby psovod nemal vedomosť o tom, kde je zdroj pachu uložený. V tejto fáze sa psovod musí naučiť veriť psovi. Pri vykonávaní uvedených cvičení, tzv. „cvičení na slepo“, musí byť psovod sprevádzaný inštruktorom. To kvôli istote, aby psovod neodmenil psa napríklad za falošné označenie. Povzbudzovať psa, ktorý javí záujem o určitý priestor, je prirodzená reakcia, ale zosilnenie falošného značenia by ohrozilo ďalší výcvik. V skutočnosti existuje celý rad pachov, ktoré môžu vyvolať u psa záujem napr. zvierací moč. Psovod musí byť schopný rozlišovať medzi bežným záujmom o určitý priestor a medzi intenzívnejším záujmom o cieľový pach.

V uvedenej fáze sa pes naučí prehľadávať malé priestory bez viditeľne uloženej vzorky. Psovod by si mal pozorne všimnúť zmeny v správaní psa, znamenajúce že detegoval cieľový pach a odmeniť ho okamžite, ako označí zdroj.

Postup spočíva v prvom rade, s výberom tzv. „nezapachovaného“ priestoru v rozlohe asi 30m² pričom je potrebné, aby mal psovod možnosť psa pri práci pozorovať. Ide o výkon jednoduchého hľadania v objekte a následne sa pokračuje s upresňovaním štýlu a aktivity, v hľadaní spojenom s riešením zložitejších situácií, vývojom sebavedomia, ochoty a práceschopnosti psa a tiež stabilizovaní jeho pohybu. Cieľom výcviku je vybudovať u psa záujem, resp. túžbu po hľadaní. Psychický a fyzický stav by mal dosiahnuť úroveň permanentnej motivácie a vytrvalosti.

Pri výcviku je nevyhnutne potrebné zaistiť, aby služobný pes bol schopný vyhľadávať rôzne množstvá a druhy výbušnín, uložené dlhšiu dobu na rôznych miestach a to s veľkou istotou. Tento proces nazývame zmenou citlivosti a je hlavným cieľom tohto druhu výcviku.

Predlžovanie, či skracovanie času, počas ktorého je výbušnina založená spôsobí psovi značné problémy a to isté nastane pri založení malého alebo veľkého množstva výbušniny. V skutočnosti sa oba tieto faktory významne sčítajú, keďže v závislosti na nich kolíše množstvo látky prítomnej vo vzduchu. Čím dlhšia je doba založenia výbušniny a čím väčšie je jej množstvo, tým väčšie množstvo molekúl pachu je rozptýlené vo vzduchu. To všetko závisí na tom, kde je výbušnina založená, napr. v miestnosti bez ventilácie a v uzavretom vozidle sa pach výbušniny nahromadí vo väčšom množstve než v otvorenom priestore. Určitú úlohu hrá rovnako druh založenej výbušniny, pretože napríklad zo Semtexu 1A sa uvoľňuje omnoho viac pachu než z TNT.

Prevažné množstvo výbušniny, ktoré sa používa pri výcviku, obzvlášť v priebehu prvej fázy sa pohybuje medzi 100 až 200 gramami. Aj napriek tomu sa môžu služobné psy v praktickom výkone služby stretnúť s množstvom až niekoľko desiatok kilogramov výbušniny. Dôsledkom postupného znižovania množstva výbušniny používaného k výcviku, môže byť služobný pes schopný označovať aj nepatrné množstvo výbušniny. Tento proces nazývame **zvýšenie prahu podráždenia**. Naopak **zníženie prahu podráždenia** znamená, že ani značné množstvo akejkoľvek výbušniny služobného psa nezmätie.

Príprava služobného psa na nález veľkého množstva výbušniny je nevyhnutná, keďže psy, ktoré majú problémy v riešení zložitejších situácií môžu byť koncentrovaným množstvom pachu natoľko zmätené, že sa zastavia v hľadaní a uchýlia sa k únikovej aktivite, aby sa so stresom vyrovnali.

V priebehu zmeny citlivosti je potrebné dbať na to, aby služobný pes hľadal výbušninu a nezmenil svoju citlivosť voči ostatným pachom a nezačal ich označovať. Toto by sa prejavilo falošným značením aj v praktickom výkone (takýmto rušivým pachom môže byť aj pach človeka).

Výcvik s výbušninami

Poradie výbušnín nie je poradie v akom sú psom vtlačané. Výcvik s výbušninami sa začína spravidla s výbušninou s najsilnejším pachom, čo pre psa predstavuje najjednoduchšiu úlohu a pomáha jednoduchému zapamätaniu. Ako sme vyššie načrtli, výcvik psa pri detekcii výbušnín môže mať aj špecializované fázy výcviku s ohľadom na dislokovanie miesta výkonu predmetnej detekcie. Ide napr. o realizáciu detekčnej kontroly na letiskách, kde výcvik sa skladá z počiatočného výcviku, opakovaného a operačného výcviku⁸.

Vrátíme sa späť k realizácii výcviku vo všeobecnosti. Výcvik je v začiatkoch vykonávaný v jednoduchom prostredí, za použitia rôznych výcvikových pomôcok. Postupne je tak pes zoznámený so všetkými základnými pachmi. Výcvik sa vykonáva za pravidelnej zmeny úkrytov, ale aj samotného prostredia. Neskôr je vykonávané zložitejšie zakladanie vzoriek v sťaženom prostredí.

Pri ďalšom výcviku sa založí vzorka v jednoduchšie zariadenej miestnosti bez rušivých pachov. Cieľom je zistiť ako si pes pach výbušniny zapamätal. Je totiž veľmi dôležité, aby si pes nespojil pach výbušnín s pachom predmetov používaných k výcviku napr. umelá hmota, plechovky a pod.

Zoznámenie sa s ostatnými pachmi výbušnín je vykonávané rovnakým spôsobom. Raz týždenne sa preverí v reálnych podmienkach značenie už naučených pachov výbušnín s rôznou dobou založenia a s rôznym množstvom výbušnín.

O falošné značenie sa jedná vtedy, keď pes označí miesto, kde nie je ukrytá vzorka výbušniny a kam sa nemohol dostať ani pach výbušniny pôsobením prúdenia vzduchu. Falošné označenie je treba trestať nedaním odmeny. Príliš časté falošné značenie je závažnou chybou, ktorá je takmer vždy spôsobenou psovodom.

Pes si veľmi rýchlo uvedomí, že vedľajšie pachy, ktoré sú rozdielne od pachu prostredia mu môžu výrazne pomôcť pri hľadaní. Pes si tiež veľmi rýchlo zapamätá pach osoby, ktorá vzorky výbušnín zakladá a preto je nevyhnutné osoby čo najčastejšie meniť. Hľadanie v priestore, kde už hľadal iný pes, môže spôsobiť obdobný problém. Pes je schopný veľmi dobre cítiť pach predchádzajúceho rozrušeného psa na mieste značenia. Preto je potrebné, aby každý pes hľadal v čistom priestore.

Pokiaľ pes založenú vzorku výbušniny⁹ neoznačí, je potrebné hľadať príčinu vo výcviku alebo v jeho nervovej sústave. V daných prípadoch pozorujeme únikové správanie, ktoré je presne definované v etológii. Uvedené správanie môže byť spôsobené hrubým zaobchádzaním pri výcviku, čo si pes spojí so vzniknutou situáciou, množstvom alebo druhom založenej vzorky výbušniny. Iná situácia môže nastať, keď sa pes bojí priblížiť k miestu založenia vzorky vzhľadom k problémom s nervovou sústavou alebo v súvislosti s negatívnymi skúsenosťami.

Jedným z ďalších problémov pri výcviku psa na detekciu výbušnín je otázka, či má psovod pri výcviku poznať miesto uloženia vzorky alebo nie. Skúsenosti z výcviku ukazujú, že v prvej fáze výcviku je vhodné, keď psovod miesto uloženia vzorky výbušniny pozná (jedná sa o tzv. „kontrolované cvičenia“) z dôvodu, aby sa naučil rozoznávať zmenu v správaní psa, keď sa dostane do blízkosti uloženej vzorky výbušniny a ďalej kedy psovod vytvára alebo opravuje štýl hľadania alebo učí psa označovaniu. Potom čo psovod upevní

⁸ Nariadenie Komisie (EÚ) č. 573/2010 z 30. júna 2010, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie (EÚ) č. 185/2010, ktorým sa ustanovujú podrobné opatrenia na vykonávanie spoločných základných noriem bezpečnostnej ochrany letectva.

⁹ Podľa čl.2 Nariadenia prezidenta Policajného zboru č.28/2011 zo dňa 20.decembra 2011 o činnosti psovoda so služobným psom pri vyhľadávaní výbušnín a výbušných systémov na medzinárodnom letisku rozumieme pod vzorkou výbušniny výbušný materiál, ktorý sa používa za účelom kontroly kvality práce psa.

u psa spôsob značenia, štýl hľadania spojený s vytrvalosťou, je dobré organizovať výcvik tak, aby psovod nevedel miesto založenej vzorky.

Pri takto organizovanom spôsobe výcviku je rozvíjaná psovodova sebadôvera a tiež sa preveruje výkonnosť a pripravenosť psa a jeho psychická a fyzická odolnosť v nových podmienkach. Striedaním výcviku, kedy psovod pozná založenie vzorky výbušniny a výcviku, kedy ho nepozná dosiahneme to, že psovod začne svojmu psovi dôverovať a je schopný rozpoznáť zmeny v jeho správaní pri označovaní vzoriek výbušnín.

Literatúra

KRAJNÍK, V. a kol. *Policajná kynológia*, Akadémia Policajného zboru v Bratislave, 2009, ISBN 978-80-8054-476-8

ĎURIŠIN, V., GALLOVÁ, E. *Policajná kynológia na Slovensku*, Bratislava : Odbor kynológie a hipológie Prezídia Policajného zboru, 2004. 171 s. ISBN 80-969216-5-7

Metodika výcviku služobných psov Polície ČR

Nariadenie Komisie (EÚ) č. 573/2010 z 30. júna 2010, ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie (EÚ) č. 185/2010, ktorým sa ustanovujú podrobné opatrenia na vykonávanie spoločných základných noriem bezpečnostnej ochrany letectva.

Nariadenie ministra vnútra SR č. 33/2009 zo dňa 30. apríla 2009 o služobnej kynológii

Nariadenie prezidenta Policajného zboru č.28/2011 zo dňa 20. decembra 2011 o činnosti psovoda so služobným psom pri vyhľadávaní výbušnín a výbušných systémov na medzinárodnom letisku

Key words: dog handler, sniffer dog, odour, detection of explosive devices, training, marking, cynology

Summary

The primary aim of the article is to analyse a methodological process related to explosive devices detection by using a sniffer dog as it is considered an integral and important part of the theory and practice of police cynology. Furthermore, the article points out a significant importance of the stage focusing on selection of an appropriate individual and last but not least appropriate personality traits and mental evenness of a handler. In particular, the content of the paper concentrates on describing various stages of sniffer dogs' specialised training and on principles that are the key for success in explosives detection in the police practice.

JUDr. Ladislav Straka

Odbor kynológie a hipológie PPZ

e-mail: ladislav.straka@minv.sk

JUDr. Jana Šimonová, PhD.

Akadémia Policajného zboru v Bratislave

Katedra verejnej správy a krízového

Manažmentu

e-mail: janka.simonova@gmail.com

Recenzent: RNDr. Vladimír Ďurišín